

ASPECTE PRIVIND ÎNVĂȚĂMÂNTUL MONAHAL PRIMAR DIN BASARABIA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Ioan MOȘNEGUȚU

Conform tradiției, instituțiile monastice, de-a lungul secolelor, au fost principalele structuri care au promovat valori culturale și chiar spirituale, însă, o cercetare amplă a problemelor legate de rolul așezămintelor monahale în domeniu învățământului nu a fost realizată.

Din studiul publicat la începutul secolului al XX-lea, dedicat vicarilor eparhiei Chișinăului și Hotinului, la compartimentul destinat episcopului vicar al Akkermanului și Benderului, Dimitrie Sulima, aflăm că după ce teritoriul dintre Nistru și Prut a fost anexat la Rusia, „activitatea episcopului vicar Dimitrie se oprește asupra deschiderii în cadrul unor mănăstiri, cu permisiunea exarhului, a așa-numitelor școli lancasteriene. O asemenea școală a fost deschisă la începuturi de către el la mănăstirea Curchi cu hramul Nașterii Maicii Domnului, destinată pentru copiii de slujitori ai bisericii, unde erau primiți și copiii altor pături sociale; la Dobrușa, Hârjauca și alte mănăstiri, iar ulterior, prin județe – Chișinău, Bender, Akkerman”.

Un exemplu în acest sens ne servește cazul lui Dimitrie Slivinski, fiu de preot exclus din clasa a 2-a a clasei parohiale, care în adresa sa din 5 octombrie 1837, nota: „Fiind exclus din școală și simțindu-mă incapabil de a ocupa vreo funcție de slujitor al bisericii (причетник), în temeiul celor de mai sus, cu plecaciune mă rog pe înalt preasfinția voastră să-mi permiteți să mă aflu în mănăstirea Hârbovăț pentru a desăvârși studiarea Regulamentului bisericesc, a citirii și cântării”. Deși din această solicitare observăm dorința lui Dimitrie de a merge la mănăstirea Hârbovăț pentru a-și încheia studiile, totuși, acest lucru nu denotă că în cadrul acestui așezământ exista o școală monastică, cel mai mult probabil, dorința s-a era alimentată de faptul că starețul acestui lăcaș, arhimandritul Ioanichie Șarov, era o persoană recunoscută în domeniul educației, activând atât în calitate de profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, dar și unul dintre cei care a lucrat asupra tăblițelor de învățământ reciproc prin metoda lui Lancaster.

Dorința de a intra la mănăstirea Hârbovăț pentru a învăța carte, la 15 septembrie 1838 și-o expuneau fii de preot Vasile și Ivan Cușulinskij, din târgul Căușeni, județul Bender. Din conținutul cererii aflăm că „studierea de carte este foarte necesară pentru ocuparea funcției de slujitor al bisericii (причетник)”. Termenul pentru care cereau să fie trimiși la această mănăstire era de 4 ani. Conform Ordinului nr. 5338 adresat arhimandritului Ioanichie de la Hârbovăț, Vasile a fost trimis să studieze timp de 4 ani la acea mănăstire, iar fratele său Ioan – până la 25 august 1839. La 23 august 1839, arhimandritul Ioanichie raporta Consistoriului Duhovnicesc că „... fiul răposatului preot Ilie din târgul Căușeni, județul Bender, Ioan Coșulinskij,

pentru a studia carte la mănăstirea Hârbovăț până la data de 25 august a prezentului august, este trimis acum la Consistoriu pentru a fi trimis la școală, acesta în timpul aflării sale în această mănăstire s-a comportat corespunzător”. Din materialele legate de solicitarea lui Vasile și Ioan Coșulinskij de a fi trimiși la mănăstirea Hârbovăț spre a-și desfășura studiile de carte, constatăm că, conform practicii, orfanii puteau fi înscrși pe lângă mănăstiri pentru a-și desăvârși cunoștințele în domeniul științei de carte, iar cei care treceau prin așa-numitele școli mănăstirești, de regulă completau, după încheierea unui stagiu de cel puțin patru ani la mănăstire, rândul slujitorilor bisericești sau al țarcovnicilor.

O etapă nouă în evoluția învățământului monastic începe cu instituirea pe lângă mănăstiri a unor școli primare parohiale.

Un rol distinct la dezvoltarea învățământului în mănăstiri trebuie să recunoaștem că a avut loc în perioada păstoriei episcopului Pavel Lebedev. Din informațiile ce ni le oferă Iosif Parhomovici, aflăm că: „O atenție deosebită Preasfințitul Pavel a acordat-o organizării școlilor pe lângă mănăstiri. În anul venirii sale ... exista școală mănăstirească doar pe lângă mănăstirea Hârjauca, aflată în subordinea directă a arhiereului eparhial”. În anul 1872, aceasta este reorganizată după modelul școlilor populare. În același an, în mănăstiri deja se instituiseră 11 școli pe lângă mănăstirile Hârbovăț, Frumoasa, Curchi, Dobrușa, Jabca, Saharna, Suruceni și pe lângă schiturile de maici Răciula, Hirova, Tabăra și Coșuleuca. În calitate de cadre didactice în aceste instituții, episcopul desemna absolvenți ai Seminarului Teologic.

Elevii din aceste școli erau selectați din rândul ascultătorilor și al copiilor clerului, dar și din rândul altor pături sociale. Aceștia învățau Legea lui Dumnezeu, citirea în limba rusă și slavă, scrisul rusec, gramatica rusă și aritmetica. Copiii de clerici care atingeau vârsta majoratului studiau pentru a obține funcția de cântăreț în bisericile de mir, pe când copiii minori se pregăteau pentru a fi admiși în școlile spirituale. În schiturile de maici studiau, de regulă, nevoitoarele aflate în ascultare, dar și copii din satele din imediata apropiere, numărul elevilor diferea de la mănăstire la mănăstire, de la 15 copii la Saharna – la 35 la Dobrușa.

Pentru întreținerea școlilor, Pavel Lebedev a inițiat utilizarea unei părți din veniturile obținute de pe moșiile închinete la mănăstirile de peste hotare. Încă din anul 1872, el proiecta folosirea unei sume în acest sens, drept motiv fiind starea precară a veniturilor mănăstirilor. Doar abia în anul 1878 obține dreptul de a fi folosită suma de 30390 ruble pentru toate instituțiile educaționale duhovnicești, iar pentru școlile mănăstirești, conform proiectului său, urma să fie achitată suma de 6200 ruble. Același proiect, ca în școlile de pe lângă mănăstiri, presupunea să fie luați la întreținere orfani și orfane, până la 10 băieți și 10 fete, care urmau să fie repartizați prin mănăstirile de călugări și, respectiv, schiturile de maici.

Suma de bani ce urma să fie acordată școlilor mănăstirești, conform borderoului de cheltuieli anexat de Pavel Lebedev la proiect, era repartizată după cum urmează: „1) pentru șase școli centrale, pe lângă care trebuie să stea orfani la întreținere; anume: a) pentru cele de maici – Răciula, Hirova și Coșuleuca, câte 800 ruble; b) pentru cele de bărbați – Hârjăuca, Curchi și Dobruja – câte 600 ruble; 2) pentru nouă școli: a) de maici – Tabăra și Vărzărești – câte 300 ruble; b) de călugări – Hârbovăț, Frumoasa, Suruceni; Jabca, Hâncu, Saharna și Călărășeuca – câte 200 ruble”.

După ce proiectul a fost aprobat de Sfântul Sinod, la 8 aprilie 1878, arhiereul a convocat o ședință la care au participat cadre didactice și slujitori ai bisericii, în cadrul căreia s-a pus în discuție organizarea învățământului în cele 15 școli mănăstirești pentru anul școlar 1878-'79. Astfel, „pentru atingerea a două scopuri principale stabilite de către arhiereu pentru școlile centrale: a) de a servi ca aziluri pentru orfani și b) să pregătească copii pentru a fi admiși la școlile spirituale, în ele erau înmatriculați, la recomandarea arhiereului, în baza datelor prezentate de tutelă, copiii de la vârsta de 6 până la 10 ani. În celelalte școli mănăstirești destinate pentru copiii ce vin și din împrejurimi, se primeau copiii ce atingeau vârsta de 8 ani. În toate școlile erau acceptați pentru a învăța frații și surorile ascultători din mănăstiri, în măsură egală cu copiii internați și copiii ce vin”. S-a decis ca în aceste instituții să fie predate – Legea lui Dumnezeu și citirea slavă bisericească (3 ore), limba rusă (6 ore), aritmetica (4 ore), caligrafia (3 ore) și cântul bisericesc (2 ore); în total – 18 ore în săptămână; au fost date dispoziții cu privire la materialele didactice ce trebuiau folosite, s-a hotărât ca durata anului de studiu să fie intervalul 1 septembrie – 31 mai, anul următor. În cadrul acestei adunări s-a stabilit probleme legate de starea încăperilor destinate pentru învățători și elevi, precum și de alimentele și hainele pentru elevii orfani. Pentru cadrele didactice din școlile centrale s-au stabilit un salariu în valoare de 3250 ruble anual, cu masă și domiciliu, care trebuiau să îndeplinească și funcția de educatori.

În perioada urmașului său, a arhiepiscopului Serghie, în 1888, școlile de pe lângă mănăstirea Frumoasa, Hâncul și Suruceni au fost închise, deoarece în cadrul lor, din motiv că nu au fost create condiții de cazare pentru elevi, numărul acestora era foarte mic. În schimbul acestor trei școli a fost fondată o școală la mănăstirea Hârbovăț. Iar în perioada arhiepiscopului Neofit, în 1893, au fost suprimate școlile de la mănăstirile Saharna și Călărășeuca și a fost fondată o școală cu internat pe lângă mănăstirea Jabca, astfel au rămas să funcționeze în eparhie 10 școli – 5 pe lângă mănăstirile de călugări cu internat, 3 cu internat pe lângă cele de maici, și două școli pentru copiii din satele din apropiere de Vărzărești și Tabăra. În 1894, aceste școli au primit un nou statut.